

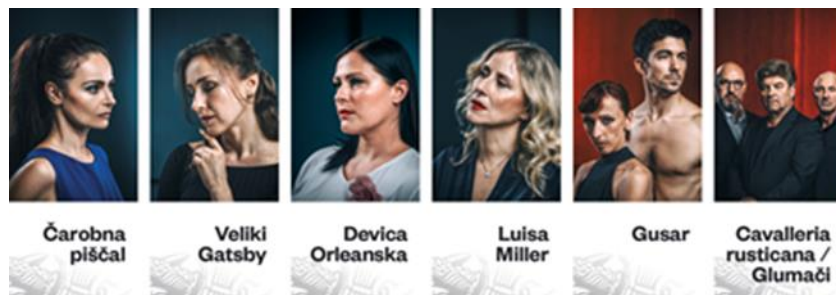

Giuseppe Verdi

LUISA MILLER

Sezona 2019/2020

Premiera 29. 2. 2020

**Vsebina je iz gledališkega lista, ki ga ureja dramaturginja Tatjana Ažman.
Prosimo, da ob citiranju dosledno navajate avtorja.**

Giuseppe Verdi
Luise Miller
Opera v treh dejanjih

Premiera 29. 2. 2020

Glasba

Giuseppe Verdi

Libreto

Salvatore/Salvadore Cammarano po drami Spletkarstvo in ljubezen Johanna Christopha Friedricha von Schillerja (1759–1805)

Prevod libreta za nadnapise

Sonja Berce (slovenski jezik)

Nataša Jelić (angleški jezik)

Priredba prevoda libreta za nadnapise

Marja Filipčič Redžić

Izvedba v italijanskem jeziku s slovenskimi in angleškimi nadnapisi.

Glasbeni vodja in dirigent

David Švec

Asistentka dirigenta in druga dirigentka

Mojca Lavrenčič

Zborovodja

Željka Ulčnik Remic

Koncertni mojster

Igor Grasselli

Režiser

Lutz Hochstraate

Scenograf

Rudolf Rischer

Kostumografinja

Bettina Richter

Oblikovalec svetlobe

Jasmin Šehić

Dramaturginja

Tatjana Ažman

Lektorica

Marja Filipčič Redžić

**Vsebina je iz gledališkega lista, ki ga ureja dramaturginja Tatjana Ažman.
Prosimo, da ob citiranju dosledno navajate avtorja.**

Zasedba vlog

Grof von Walter

Peter Martinčič* / Juan Vasle

Rodolfo

Branko Robinšak / Jenish Ysmanov k. g.*

Miller

Jure Počkaj k. g. / Cüneyt Ünsal k. g.*

Luisa

Elvira Hasanagić k. g. / Rebeka Radovan / Martina Zadro*

Federica

Elena Dobravec / Nuška Drašček Rojko* / Mirjam Kalin

Wurm

Saša Čano* / Zoran Potočan

Laura

Ana Pavlov Pervanje k. g.* / Dunja Spruk

Kmet

David Čadež / Rusmir Redžić*

*Premiera.

Asistentka režiserja

Irena Svobjšek

Korepetitorke

Kayoko Ikeda, Višnja Kajgana, Irena Zajec, Irina Milivojević, Mojca Lavrenčič, Marina Đonlić
(zbor)

Šepetalca

Dejan Gebert, Urška Švara Kafol

Oporni zbor

Orkester SNG Opera in balet Ljubljana

Inspicient

David Grasselli

Organizatorica kulturnega programa

Brigita Gojić

Tehnična priprava in izvedba nadnapisov

Luka Šinigoj

Scena in kostumi

Gledališki atelje SNG Opera in balet Ljubljana in SNG Drama Ljubljana

Vodja: Matjaž Arčan

Vsebina je iz gledališkega lista, ki ga ureja dramaturginja Tatjana Ažman.

Prosimo, da ob citiranju dosledno navajate avtorja.

Tehnična služba SNG Opera in balet Ljubljana

Vodja organizacijske enote tehnika: Matjaž Štern

Predstava ima en odmor.

**Vsebina je iz gledališkega lista, ki ga ureja dramaturginja Tatjana Ažman.
Prosimo, da ob citiranju dosledno navajate avtorja.**

Vsebina

PRVO DEJANJE – Ljubezen

Na vasi

Prebivalci tirolske vasi pridejo k Luisi, hčeri veterana Millerja, da bi ji voščili ob rojstnem dnevu. Kmalu prispe tudi Rodolfo, sin grofa von Walterja in Luisin zaročenec. Rodolfa v vasi nihče ne pozna, saj se je z novim grofom na gradu naselil šele pred kratkim, zato je oče Miller zaskrbljen za hčerino čast. Rodolfo Luisi in njenemu očetu natvezi, da mu je ime Carlo in jima ne pove, da je grofov sin. Ljubezenski prizor med Luiso in Rodolfom vidi Wurm, grajski oskrbnik in grofov pajdaš. Medtem ko se vaščani odpravijo v cerkev, Wurm Millerja opomni, da ga je on prvi prosil za Luisino roko. Miller mu odvrne, da mora izbira soproga biti svobodna. Wurm Millerju izda pravo Carlovo identiteto. Miller je pretresen.

Na gradu

Wurm grofu von Walterju takoj pove za Rodolfove poročne načrte. Ker je grof sinu za nevesto že namenil vojvodinjo Federico von Ostheim, vplivno žensko na dvoru, je razočaran in jezen. Federica in Rodolfo sta odraščala skupaj, zato se imata iskreno rada, Federica pa je v Rodolfa tudi zaljubljena. Medtem ko je grof na lovu, Rodolfo Federici odkrito pove, da njegovo srce pripada drugi. Federico prosi odpuščanja, a njej ljubosumje tega ne dopusti.

V Millerjevi hiši

Miller Luisi pove o Rodolfovem poreklu in njegovi načrtovani poroki z vojvodinjo. Luisa je obupana, a ji Rodolfo s prisego potrdi svojo ljubezen. Pri Millerju doma se prikaže sam grof, da bi prekinil sinovo grešno afero in Luiso ozmerja s prodano zapeljivko. S tem užali tako Rodolfa kot Millerja, ki grofu zagrozi, da bo ubranil svojo in hčerino čast. Zaradi te grožnje da grof ukleniti Millerja in Luiso. Ker Rodolfu Luise ne uspe osvoboditi drugače, očetu pove, da ve za skrivnost, kako je postal grof. Če ne izpusti Luise, jo bo izdal vsem. Grof Walter se prestraši in nemudoma osvobodi Luiso.

DRUGO DEJANJE – Spletka

(še vedno v Millerjevi hiši)

Kmetje Luisi povedo, da Millerja peljejo v ječo, Wurm pa ji ponudi kupčijo: če želi očeta rešiti smrti, mora njemu, Wurmu, napisati ljubezensko pismo. Priseči mora, da bo molčala o tem, da je pismo napisala pod prisilo. Wurm ima še drugi pogoj za rešitev očeta: Luisa mora na grad in tam pred Federico potrditi ljubezen do Wurma. Wurmove spletka naj bi Rodolfa prepričala, da je zanj prava nevesta le Federica.

Na gradu

Wurm grofu pove, da je zarota pripravljena, pismo bo Rodolfu odnesel plačanec. Grof Wurmu pove, da je Luiso izpustil zaradi sinove grožnje. Grof von Walter in Wurm se spominjata storjenega zločina: v gozdu sta umorila prejšnjega grofa, bratranca zdajšnjega grofa, da bi bil ta

Vsebina je iz gledališkega lista, ki ga ureja dramaturginja Tatjana Ažman.

Prosimo, da ob citiranju dosledno navajate avtorja.

deležen njegove dediščine in naziva. Mislila sta, da ju ni videl nihče. Grof Wurm mu pove, da je zaradi strel v gozd pritekel Rodolfo in grof, ki je bil še živ, mu je izdal imeni morilcev. Wurm se ustraši smrtne kazni, grof pa ga opomni, da si krivdo delita, in poudari, da je zločin storil le za dobro svojega sina.

Grof Federici potrdi, da dogovor o poroki velja in jo potolaži, da bo Rodolfova ljubezen do Luise že v kratkem ugasnila, saj Luisa ljubi drugega. To da ji lahko potrdi sama Luisa. Luisa skuša Federico prepričati v svojo ljubezen do Wurma, a komaj skriva ljubosumje. Grofa in Wurma je ves čas strah, da bi Luisa povedala resnico.

Plačani kmet prinese Rodolfu pismo in mu natvezi, da mu ga je dala Luisa za Wurma. Rodolfu ga je prinesel, ker da je posumil v zaroto in upa na nagrado. Rodolfo je obupan, rad bi dvomil v vsebino pisma, a je napisano z Luisino pisavo. Rodolfo Wurm predlaga dvoboj, Wurm pa ustrelji v zrak in priključijo pomoč. Prihiti grof, ki Rodolfu svetuje maščevanje – poroko s Federico. Rodolfo je obupan.

TRETJE DEJANJE – Strup

V Millerjevi hiši

Vaščanke tolažijo Luiso, potem pa k njej iz zapora pride Miller. Luisa mu izroči pismo za Rodolfa, v katerem piše, da so ju ločili z izdajo, da zaradi prisege ne sme povedati več kot to in Rodolfa pozove, naj se ji pridruži v smrti. Miller ji reče, da je njeno ravnanje okrutno do očeta in jo opozori, da so samomorilcem vrata v nebesa zaprta. Luisa pismo strga in z očetom skleneta, da bosta kraj zapustila in si v tujini zgradila novo življenje.

Luisa moli, ko v hišo vstopi Rodolfo. Luiso povpraša, ali je pismo res napisala ona. Ko mu Luisa negotovo pritrdi, Rodolfo spije požirek strupa, ponudi ga tudi Luisi. Ko Luisa izve, kaj je popila, Rodolfu razkrije Wurmovo umazano spletko, saj je s smrtjo odvezana vseh tajnih priseg. Rodolfo je pretresen in uvidi, da se je s strupom prenašal. Ob Rodolfovem krikom vstopi Miller. Umirajoča Luisa se poslovila od očeta, Rodolfa pa prosi, naj jo pospremi v nebesa. Ko vstopi grof, je Luisa že mrtva. Rodolfo z zadnjimi močmi zabode Wurma, grofu pa za kazen nameni svojo smrt.

**Vsebina je iz gledališkega lista, ki ga ureja dramaturginja Tatjana Ažman.
Prosimo, da ob citiranju dosledno navajate avtorja.**

Luisa Miller: med okostenelostjo tradicije in vizijo izdatnejše dramatičnosti

Jan Ovník

Po koncu ustvarjalnega triumvirata Gioachina Rossinija, Vincenza Bellinija in Gaetana Donizettija je na italijanski operni prestol sredi 19. stoletja sedel Giuseppe Verdi (1813–1901). Ta se v nasprotju s sodobnim prvakom nemškega glasbenega gledališča Richardom Wagnerjem ni čutil poklicanega za velikega opernega reformatorja, temveč se je imel za legitimnega nadaljevalca belkantistične tvornosti omenjenih italijanskih mojstrov. Ker pa si je vseskozi prizadeval za prečiščen ideal italijanske opere, ni slepo in naivno prevzemal njenega tradicionalnega okvira, marveč ga je od znotraj počasi, a vztrajno prenavljal. Zato ne čudi, da so že njegove samonikle stvaritve srednjega obdobja dodobra prerodile italijansko opero prve polovice 19. stoletja, ki je zaradi čezmerne šablonskosti, šibkih libretov, vse bolj virtuoznih spevov ter krhke vzajemnosti med dramo in glasbo postajala čedalje bolj izumetničena. Toda Verdijeve reforme niso bile sad preudarnega ter skrbno pripravljenega načrta, kakršnega si je kot vnet revolucionar do potankosti izdelal Wagner. Namesto tega se je bolj ravnal po ustvarjalni intuiciji, eksperimentiral, delal tudi napake, a se iz njih vselej učil in zatorej kot umetnik kontinuirano rasel.

V kontekstu Verdijevega stanovitnega napredovanja pripada posebno mesto operi Luisa Miller, ki stoji nekako na križišču skladateljevega kompozicijskega razvoja. Še več, zdi se, da meja med njegovim zgodnjim in zrelim ustvarjalnim obdobjem poteka kar nekje po sredini opere: če je prvo dejanje zasnovano še povsem v znamenju opernih konvencij 19. stoletja, se drugo, še posebej pa tretje dejanje že nagibljeta k bolj dramatičnemu, osebnemu dožemanju operne tvarine. Verjetno je prav to razlog, da Luisa Miller danes ne spada med najbolj priljubljene opere Giuseppa Verdija, zato pa jo zaznamuje izdatnejša umetniška vrednost.

»Če želite napolniti avditorij, morate na oder postaviti le Verdijevo delo in v sijaju njegove opere bo blestel tudi ves preostali spored.« Vodilo, ki se ga operna gledališča po vsem svetu držijo še danes, so leta 1847 na veliko oznanjali italijanski časniki in s tem poudarjali Verdijev primat med sodobnimi italijanskimi maestri. Napotek je še istega leta upoštevala uprava slovitega gledališča San Carlo v Neaplju in pri skladatelju naročila novo opero, za libretista pa namenila domačega literata Salvadora Cammarana (1801–1852). Z njim je Verdi v preteklosti že sodeloval. Skupaj sta ustvarila manj znani operi *Alzira* in *Bitka pri Legnanu*. Vsebina slednje posredno meri na agitacijo za italijansko zedinjenje v okviru risorgimenta, za kar si je Verdi kot goreč domoljub močno prizadeval. Navkljub silno ostrim cenzuri, ki je v 19. stoletju vladala na Apeninskem polotoku, je bila *Bitka pri Legnanu* nadvse uspešno izvedena v Rimu. Gledališče je bilo v tistem času pravzaprav edino pribežališče za izražanje političnih teženj naroda, ki je naravnost hlepel po svobodni združitvi. Zdi se, da je tedaj ljudstvo v gledališče množično zahajalo med drugim prav zato, da bi na odru uzrlo utelešenje svojih zamolčanih idealov, četudi v najbolj nemogočih preoblekah. Precej drugače je bilo v Neaplju. Zaradi izredno strogega režima v Kraljestvu dveh Sicilij, ki mu je vladal nasilniški »kralj Bomba«, tam ni bilo prav nobene možnosti za obstoj angažirane umetnosti, kar je med izpolnjevanjem naročila za neapeljsko gledališče kaj kmalu uvidel tudi Verdi.

Čeprav je bil skladatelj velik ljubljenec neapeljskega občinstva, mu sam naklonjenosti nikoli ni vračal. Južnjaška kultura mu preprosto ni bila blizu in to je bil tudi eden od razlogov, da je avgusta 1848 v pismu iz svetovljanskega Pariza, kjer je bival v tistem času, iznenada preklical pogodbo, ki jo je leto poprej sklenil s San Carlom. Do prekinitve sodelovanja pa ni prišlo tako zlahka, kajti vodstvo gledališča se je zdaj spravilo na Cammarana in mu spricho neizpolnjenega dogovora zagrozilo s tožbo, zavoljo katere bi lahko

Vsebina je iz gledališkega lista, ki ga ureja dramaturginja Tatjana Ažman.

Prosimo, da ob citiranju dosledno navajate avtorja.

pristal celo v ječi. Cammarano ni bil dobro situiran, zato si ni mogel privoščiti denarne poravnave, ki bi ga obvarovala sodnega pregona. Neapeljski libretist se je tako znašel v brezupnem položaju, iz katerega bi se utegnil izviti samo še z Verdijevo pomočjo. Ves pobit je zato v enem od pisem prijatelja vdano prosil, naj obnovi pogodbo z neapeljskim gledališčem in skupaj z njim v naslednji sezoni pripravi novo opero. Verdi je usmiljeno, čeprav z grenkim priokusom, nazadnje vendarle pristal na sodelovanje: »Da ti le ne bi bilo treba ničesar trpeti, sprejemam to žrtev izključno zate.« S tem se je lahko njuno dolgo načrtovano delo končno začelo.

Verdi si je že od začetka želel, da bi bila nova opera »kratka drama z obilico intrig, akcije in, najpomembneje, presunljivih afektov«. Prav tako se je (zaman) trudil, da bi bil operni siže karseda spektakularen, v čemer je mogoče prepoznati vpliv francoske vélike opere, s katero se je v Parizu dobro seznanil. Skladatelj je sprva kanil uglasbiti *Obleganje Firenc* (po romaneskni predlogi Francesca Domenica Guerrazzija) ali *Ettora Fieramosco* (po romanu Massima d'Azeglia), a sta bili obe snovi s strani neapeljskih cenzurnih uradov nemudoma prepoznani kot preveč revolucionarni, zato je bilo treba najti politično manj izpostavljeno temo, ki ne bi bila trn v peti rigoroznim burbonskim oblastem. Kot poslednjo alternativo je Cammarano predložil Schillerjevo dramo *Spletkarstvo in ljubezen*, za katero se je Verdi brž ogrel in na njeni podlagi zložil opero *Luisa Miller*, naslovljeno po osrednjem dramskem liku.

Cammaranov libreto, pri nastajanju katerega je aktivno sodeloval tudi Verdi, ponuja dovolj iztočnic za aplikacijo najrazličnejših glasbenih »registrov«. V njem je politični moment izvirnika sicer skrbno zreduciran, zato pa je poudarjena ljubezenska drama ter z njo povezan socialni konflikt. Osebe so psihološko jasno profilirane in, kar je najbolj zanimivo, emocionalno večplastne. Verdijev svet, ki je bil dotlej čustveno in motivacijsko zvečine transparenten (da ne rečemo preprost), je s poglobljeno karakterizacijo glavnih odrskih likov nenadoma postal precej bolj zapleten. Pri tem si glasba prizadeva za čim bolj verno odslikavo mnogoterih nians človeškega čustvovanja, prevzetih iz resničnega, vsakdanjega življenja. Da bi skladatelj to v Luisi Miller vsaj približno dosegel, je moral najprej zrahljati nekaj neživljenjskih šablon in konvencij, ki jih je predvidevala italijanska opera prve polovice 19. stoletja.

Postopno oddaljevanje od togih formalnih vzorcev se v *Luisi Miller* izkaže tudi za posrečeno dramaturško gibalno, saj dopušča sila učinkovito stopnjevanje dramatičnosti: medtem ko v prvem dejanju spremljamo še točke, napisane po najbolj predvidljivem receptu sosledja počasnega, spevno navdahnjenega dela *cantabile* in hitre, plesno naravnane *cabalette*, pa so sklepni spevi že koncipirani v obliki veliko bolj odprtih, z usodnostjo sižeja zaznamovanih scen. Ob tem recitativi nazorno prehajajo v melodično bolj razvite ariose, s čimer je Verdi storil enega prvih korakov k zmanjševanju razlik med arijo in recitativom ter posledično k bolj tekočemu poteku dramskega dogajanja.

Vštric s čedalje prožnejšo oblikovanostjo točk je v operi mogoče slediti tudi rahli spremembi vloge orkestra. Ta sicer nikoli ne krati prvenstva človeškemu glasu, postaja pa v tretjem dejanju občutno pomembnejši in samostojnejši akter dramskega izraza, kar se kaže zlasti v razpetih recitativnih (zdaj že skoraj arioznih) pasusih. V zvezi z orkestrom je v *Luisi Miller* zanimiva tudi pestra in pretanjena orkestracija, predvsem pa dominantna vloga klarineta. Ker je gledališče San Carlo, za katerega je bila opera napisana, zaposlovalo izjemnega klarinetista Ferdinanda Sebastianija, mu je Verdi v partituri odmeril nenavadno veliko solističnega prostora. Želel je, da bi virtuozeve očarljive interpretacijske sposobnosti navduševale neapeljsko občinstvo skozi vso opero. Poleg tega je fleksibilna zvočnost klarineta skladatelju omogočala ilustracijo mnogoterih čustvenih stanj, ki jih prinaša libreto.

Klarinet se v vlogi solističnega instrumenta prvič predstavi že v razburkani uverturi, ki z izrazito monotematsko podobo izstopa med tovrstnimi deli v Verdijevem opusu. Njen ritmično monotoni tematski material se kot reminiscenca vnovič pojavi na začetku tretjega dejanja, le da tokrat v spremenjenem, tričetrtinskem metrumu. Na tem mestu je tesno povezan z Luisinim svetoboljem,

Vsebina je iz gledališkega lista, ki ga ureja dramaturginja Tatjana Ažman.

Prosimo, da ob citiranju dosledno navajate avtorja.

kateremu botruje nesojena ljubezen, s tem pa v novi, bolj tragični luči retrogradno osvetljuje semantičnost uverture.

Orkestrski stavek je v operi mestoma resda skrbno izdelan, toda Verdijeva muzika še zmeraj primarno izhaja iz spevnih in lucidnih vokalnih melodij, vselej podrejenih dramskemu izrazu. Za primer naj služi najbolj znana arija *Quando le sere al placido*, s katero Rodolfo v drugem dejanju burno objokuje »izdano« ljubezen. Skladateljeva invencija se je v njej sprostila v široko razprti kantileni, ki odraža plemičeve notranje viharje. Med preostalimi solističnimi točkami po izraznosti izstopa še Luisin spev *Tu puniscimi, o Signore*, prav tako iz drugega dejanja. Kljub živahnejši, plesni spremljavi je v njem Verdiju uspelo skovati globoko občuteno melodijo, ki prepričljivo odseva Luisino vdanost v usodo.

Zbor se za razliko od večine zgodnjih Verdijevih oper v *Luisi Miller* ponekod aktivno vključuje v dramsko dogajanje in ne predstavlja več samo pasivne konvencije; sicer pa mu v partituri ne pripada veliko prostora.

Luisa Miller je prva Verdijeva opera, katere zgodba se odigrava v meščanskem okolju. Glasba je zato po izraznosti intimnejša in že napoveduje nežnost in patos veliko odmevnejše *Traviate*. Ganljiv in obsežen prizor Luise ter njenega očeta v tretjem dejanju na primer krepko spominja na tistega med Germontom in Violetto v poznejši operi. Med vsemi pevskimi ansambli, ki jih v *Luisi Miller* nikakor ne primanjkuje, je verjetno najzahtevnejši dramaturško nekoliko okoren a cappella kvartet iz drugega dejanja, saj brez vsakršne opore orkestra lahko med pevci hitro pride do intonacijskih razhajanj. V sklep opere je veliko učinkoviteje vpet tipično verdijevski melodramatični tercet. V njem skladatelj mojstrsko prepleta melodične linije Luise, Rodolfa in Millerja, pri čemer vsaka od njih prinaša svojstven odtonek tragičnega razpoloženja posameznega protagonista.

Premierna uprizoritev *Luise Miller* 8. decembra 1849 je med neapeljskim občinstvom požela velik uspeh; pred predstavo pa je vzkliklo nekaj nepričakovanih zapletov. Prevzetni oblastniki v Neaplju niso imeli primerne odnosa do gostujočega maestra, ko pa jim je Verdi zagrozil, da se bo skupaj s partituro *Luise Miller* zatekel na francosko fregato, zasidrano pred mestnim pristaniščem, so nemudoma spremenili svojo naravnost in bili pripravljeni prisluhniti vsem njegovim zahtevam. Afere si pač niso smeli privoščiti, skladatelj pa je na krilih svoje naglo rastoče slave v tistem času že mogel postavljati pogoje. »Samo čas bo odločil,« je ob svojih večjih opernih zmagoslavjih skromno dejal Verdi. In čeprav čas v primeru *Luise Miller* ni bil preveč prizanesljiv razsodnik, saj so jo skladateljeve poznejše opere z leti dodobra zasenčile, se v njej skriva preprosto preveč krasot in izvirnih zamisli, da bi zaslužila pozabo. Predvsem pa se z *Luiso Miller* eklatantno rojeva Verdijeva vizija izdatnejše dramatičnosti, brez katere ne bi bilo njegovih najdragocenejših stvaritev.

**Vsebina je iz gledališkega lista, ki ga ureja dramaturginja Tatjana Ažman.
Prosimo, da ob citiranju dosledno navajate avtorja.**

USTVARJALCI

David Švec

Glasbeni vodja in dirigent

Dirigent David Švec je študiral klavir in dirigiranje na konservatoriju v Čeških Budejovicah in na Janáčkovi akademiji v Brnu. Februarja leta 2000 se je v Dresdnu udeležil mojstrskih tečajev dirigiranja, ki jih je vodil Colin Davis, leta 2002 pa se je izpopolnjeval v razredu profesorja Leopolda Hagerja na Univerzi za glasbo in uprizoritvene umetnosti na Dunaju. Leta 2004 je na mednarodnem tekmovanju Belvedere na Dunaju prejel Bösendorferjevo nagrado v kategoriji opernega korepetiranja. Kot pianist že od leta 1998 redno sodeluje s Praškim komornim orkestrom. Prav tako je zelo iskan komorni glasbenik in spremljevalec pevcev. Že od leta 2004 redno sodeluje s pevko Evo Urbanovo, s katero sta s koncerti nastopila v Pragi, Bratislavi, Madridu, Washingtonu in drugod. Na klavirju je spremljal tudi pevca Adama Plachetko in pevko Kateřino Kněžíkovo na njunih koncertih v okviru glasbenega festivala Praška pomlad.

Med študijem je poleg pripravljanja številnih oper za Komorni orkester Janáčkove glasbene akademije v Brnu deloval kot korepetitor in asistent dirigenta v Janáčkovi operi v Brnu, kjer že od leta 2001 redno dirigira opernim in baletnim predstavam. Leta 2003 se je zaposlil v Narodnem gledališču v Pragi, kjer je dirigiral številnim opernim in baletnim produkcijam (Čarobna piščal, Don Pasquale, Prodana nevesta, Marijini čudeži, Jakobinec, Beg iz seraja, Don Giovanni, Peleas in Melisanda, Enchantia, Pepelka, Julija). Pripravil je nove produkcije Donizettijevega Ljubezenskega napoja, Janáčkovega baleta Othello, Pepelke Prokofjeva, Trnuljčice Čajkovskega, Posvetitve pomladi Stravinskega. Oktobra leta 2016 je dirigiral prvi praški predstavi Noetove poplave Benjamina Brittna. Sodeloval je z večino čeških simfoničnih orkestrrov, v zadnjem času predvsem s Praškim simfoničnim orkestrom, Praško filharmonijo, Praškim komornim orkestrom, Janáčkovim filharmoničnim orkestrom v Ostravi, s Filharmoničnim orkestrom Bohuslava Martinůja v Zlinu pa v Hradcu Králové in z drugimi priznanimi orkestri. Na festivalu Smetanov Litomyšl je skupaj z ansamblom Le Chamarré Château izvedel Purcellovo polopero Pravljica kraljica. David Švec je dirigiral Praški filharmoniji tudi na odmevnem albumu pevke Ive Bittove Zvon. Uveljavljeni dirigent je sodeloval pri produkciji oper Jenufa v opernem gledališču Liceu v Barceloni, Primer Makropulos v Nacionalni operi v Parizu, Lisička Zvitorepka v Lyonu, Dunajski državni operi in v Glyndebournu ter Rusalka Antonína Dvořáka v Barceloni in Parizu. Za založbo Editio Bärenreiter je pripravil novo vokalno partituro Janáčkove opere Primer Makropulos, ki so jo prvič uporabili na vajah za produkcijo te opere v Bavarski državni operi v Münchnu. Z našim gledališčem je sodeloval kot glasbeni vodja in dirigent nove postavitve Prodane neveste ter kot dirigent ponovitvenih predstav Traviate in Pepelke.

Mojca Lavrenčič

Asistentka dirigenta in druga dirigentka

Mojca Lavrenčič je svojo glasbeno šolanje začela z učenjem violine in klavirja v Ajdovščini, končala pa junija 2018 z diplomom summa cum laude iz orkestrskega dirigiranja na Akademiji za

Vsebina je iz gledališkega lista, ki ga ureja dramaturginja Tatjana Ažman.

Prosimo, da ob citiranju dosledno navajate avtorja.

glasbo v Ljubljani pod mentorstvom red. prof. Marka Letonje in doc. Simona Dvoršaka. Prejela je študentsko Prešernovo nagrado za koncertno dejavnost, zlato priznanje in lavreat na mednarodnem tekmovanju komplementarnega klavirja v Nišu ter srebrno priznanje za čembalo na mednarodnem tekmovanju Svirel. Leta 2016 je debitirala kot dirigentka v SNG Opera in balet Ljubljana z monoopero Dnevnik Ane Frank Grigorija Frida, v naslednjem letu pa je dirigirala še mladinsko baletno predstavo Peter in volk Sergeja Prokofjeva ter opero Philipa Glassa Lepotica in zver. Glasbeno je vodila krstno izvedbo otroške pravljичne opere Gospod in hruške slovenskega skladatelja Dušana Bavdka. Sledile so še predstave Offenbachove opere Hoffmannove pripovedke ter baletna predstava Giselle Adolpha Adama in Brahmovi Ljubezenski valčki. Mojca Lavrenčič je dejavna tudi zunaj gledaliških okvirov: občasno vodi profesionalne orkestre (Orkester Slovenske vojske, Orkester Slovenske filharmonije, Simfonični orkester RTV Slovenija) in priložnostne komorne sestave. V sezoni 2017/2018 je bila kapelnica Glasbene kapele Jezuitskega kolegija, oktobra 2018 pa je prevzela mesto umetniške vodje Simfoničnega orkestra Grex Symphonicorum Univerze v Ljubljani. V domači Vipavi vodi enega trenutno najboljših tamburaških orkestrov v Sloveniji – Tamburjaše.

Lutz Hochstraate

Režiser

Rodil se je leta 1942 v Dortmundu. V Berlinu je študiral igro in obiskoval predavanja iz germanistike in teatrologije. Kariero je začel kot gledališki, filmski in televizijski igravec. Leta 1972 se je začel ukvarjati z režijo, najprej v dramskem, po letu 1980 pa še v glasbenem gledališču. Od leta 1974 do leta 1979 je bil angažiran kot glavni dramski režiser v Salzburškem deželnem gledališču. Zatem je deloval kot samostojni režiser in med drugim režiral v Frankfurtu, Bonnu in Heidelbergu. V obdobju od leta 1986 do leta 2004 je vodil Salzburško deželno gledališče in omogočil izvrstne delovne in ustvarjalne pogoje vrsti ustvarjalcev – avtorjem, režiserjem, pevcem. V Salzburškem deželnem gledališču se Hochstraatejevega umetniškega vodenja spominjajo po številnih novostih. Med njimi je bil tudi Wagnerjev festivalski cikel, ki se je začel s produkcijo opere Nibelungov prstan, nadaljeval z operama Lohengrin in Leteči Holandec ter leta 2002 dosegel vrhunec s Tristanom in Izoldo. Kot umetniški vodja se ni ustrašil tveganih produkcij. Zaslužen je za večjo posthumno prepoznavnost avstrijskega skladatelja Gerharda Schedla, ki je po njegovem naročilu ustvaril kar pet novih domačih opernih del. Angažma stalnega intendanta salzburškega gledališča, ki ga je dobil leta 1993, je na lastno željo prekinil leta 2004. Med več kot sto režijami Lutza Hochstraateja so operne in gledališke produkcije La bohème (Salzburg, 1989, Saarbrücken, 2005); Mozart v New Yorku (Salzburške slavnostne igre, 1991); Ariadna na Naksosu (Ljubljana, 1994); Trubadur (Verona, Salzburg, Festival Ljubljana, 1995); Tango in Ljubimkanje (Salzburg, 1995), Figarova svatba (Salzburg, 1996), Kdo se boji Virginije Woolf? (Salzburg, 1996), Otello ne sme propasti (Salzburg, 1997), Goethe mora proč (Salzburg, 1999); Tosca (Saarbrücken, 1998; Mala festivalna dvorana v Salzburgu, 2001; Saarbrücken, 2005); Gozd (festival komedije v Porcii, 1999); Nabucco (St. Gallen, 2000); Otello (Magdeburg, 2003); Figarova svatba (Salzburg, 2004); Don Giovanni (Atene, 2004); Dunajska kri (Ulm, 2005); Don Giovanni (Ulm, 2006) in mnoge druge. Lutz Hochstraate je leta 1996 prejel zlati častni znak zvezne dežele Salzburg, leta 2000 pa zlato

Vsebina je iz gledališkega lista, ki ga ureja dramaturginja Tatjana Ažman.

Prosimo, da ob citiranju dosledno navajate avtorja.

častno medaljo Univerze Mozarteum. Leta 2002 mu je avstrijska država dodelila uradni naziv profesorja. Leta 2005 je prejel Mozartovo srebrno medaljo za številna leta plodnega sodelovanja z mednarodno fundacijo Mozarteum. V ljubljanski Operi je režiral operne predstave Ariadna na Naksosu (1994), Don Giovanni (2001), La traviata (2003) in André Chénier (2005).

Rudolf Rischer

Scenograf

Scenograf Rudolf Rischer je leta 1965 diplomiral na Akademiji za likovno umetnost na Dunaju. V letih od 1965 do 1973 je bil stalno angažiran v Kielu, Oldenburgu, Darmstadtu in Hannoveru. Od leta 1975 do leta 1981 je bil scenograf v Državnem gledališču v Hannoveru, potem pa je kot svobodni umetnik ustvarjal še v številnih drugih mestih in gledališčih po Evropi, med drugim v Bielefeldu, Darmstadtu, Saarbrücknu, Ulmu, Wiesbadnu, Würzburgu, Hamburgu (Thaliatheater), Zürichu (Züriška opera), na Dunaju (Akademsko in Ljudsko gledališče, Ljudska opera in Gledališče cesarja Franca Jožefa), v Salzburgu (Salzburško deželno gledališče), Hannoveru (Državno gledališče), Essnu (Glasbeno gledališče), Freiburgu, Darmstadtu (Državno gledališče), Berlinu (Renesančno gledališče), Parizu (Komična opera), Dresdnu (Semperjeva opera), Madridu (Kraljevo gledališče) ter v Zagrebu (HNK). V Ljubljani kot scenograf ustvarja že petič: v preteklosti je z nami sodeloval pri produkciji oper Ariadna na Naksosu (1994), Don Giovanni (2001), La traviata (2003) in André Chénier (2005). Ob uspešnem scenografskem ustvarjanju se posveča tudi slikanju velikih platen, ki jih redno razstavlja v galerijah na Dunaju.

Bettina Richter

Kostumografinja

Kostumografinja Bettina Richter je študirala scenografijo in kostumografijo na Mozarteumu v Salzburgu, kjer je tudi magistrirala. Bila je stalno angažirana na Salzburških slavnostnih igrh, v Bavarski državni operi v Münchnu, Državni operi v Hamburgu in na Slavnostnih igrh v Bregenzu. Od leta 1986 je samostojna ustvarjalka, med drugih deset let umetniški vodja kostumografije na Bregenških slavnostnih igrh. Sodelovala je s številnimi evropskimi gledališči, med katerimi so: Operno gledališče v Nici, Ljudska opera na Dunaju, Mestni gledališči v Aachnu in Regensburgu, Dommusik v Kölnu, Salzburško državno gledališče ter državna gledališča v Kasslu, Meningenu in Celovcu. Bettina Richter je znana po številnih scenskih in kostumografskih stvaritvah za glasbena, dramska in plesna gledališča, a največ svoje pozornosti je namenila ustvarjanju za opero. Sodelovala je pri operah Dafne Antonia Caldare; Romarji v Meko Christophu Willibaldu Glucka; Don Giovanni, Così fan tutte, Figarova svatba Wolfganga Amadeusa Mozarta; Rigoletto, Ernani, La traviata, Simone Boccanegra Giuseppa Verdija; André Chénier Umberta Giordana; Jonny svira Ernsta Křeneka; Razuzdančeva usoda Igorja Stravinskega in Mrtvo mesto Ericha Wolfganga Korngolda. Soustvarila je pomembni svetovni prazvedbi Kaufmannove opere Dolores in Woolfsonovega muzikala Gaudi. Sodelovala je z vrsto cenjenih gledaliških režiserjev, kot so: Lutz Hochstraate, Günter Lohse, Giancarlo del Monaco, Elmar Ottenthal, Fabiom Pacchioni, Jérôme Savary, Jacopo Spirei, Werner Schneyder, Olivier Tambosi in Wolfgang Weber. Pri ustvarjanju plesnih predstav je sodelovala zlasti s koreografom Petrom

Vsebina je iz gledališkega lista, ki ga ureja dramaturginja Tatjana Ažman.

Prosimo, da ob citiranju dosledno navajate avtorja.

Breuerjem. V Ljubljani se je nazadnje predstavila v sezoni 2002/2003 kot kostumografinja Verdijeve Traviate v režiji Lutza Hochstraateja.

Jasmin Šehić

Oblikovalec svetlobe

Oblikovalec svetlobe Jasmin Šehić je od leta 1999 član ansambla SNG Opera in balet Ljubljana. Od leta 2006 dalje deluje kot mojster luči – vodja scenske razsvetljave. V vlogi oblikovalca svetlobe je sodeloval pri številnih projektih matičnega gledališča (opereti Kneginja čardaša in Vesela vdova, baletne predstave Don Kihot, Picko in Packo, operne predstave Apotekar, Ženitna pogodba, Gledališki direktor, mladinska pravljичna opera Pastir, Carmen, Deseta hči, monooopera Dnevnik Ane Frank, Katja Kabanova, Pepelka, Fidelio, Don Giovanni, Hoffmannove pripovedke, Koda L in Devica Orleanska), v opernih gledališčih na Poljskem (Vroclav), kjer je oblikoval svetlobo za opero Fidelio in v Franciji (Nantes, Angers in Rennes), kjer je oblikoval svetlobo za opero Katja Kabanova ter za klasično francosko opero Hamlet skladatelja Ambroisa Thomasa. Za svoje delo je prejel številne odlične ocene gledaliških kritikov.

Željka Ulčnik Remic

Zborovodja

Rojena je v Ljubljani, kjer je na Pedagoški akademiji študirala glasbo in zborovodstvo ter pod mentorskim vodstvom profesorja Lojzeta Lebiča diplomirala z odliko. Študij je nadaljevala na oddelku za sakralno glasbo Akademije za glasbo v Ljubljani in diplomirala s koncertom iz zborovskega dirigiranja in lastne kompozicije. Za uspešno opravljeno diplomsko delo je prejela posebno priznanje – diplomu summa cum laude. Od leta 1987 je bila redno zaposlena v ljubljanski Operi kot pevka in korepetitorica v opernem zboru, septembra 2009 pa je prevzela vodenje tega zbora in ga pripravila za operne predstave in koncerte. Za predstave Tosca, Hrestač – Božična zgodba, Carmen in za kantato Šolnik je pripravila tudi otroški zbor. Dvajset let je vodila doma in v tujini nagrajeni ženski pevski zbor Petrol iz Ljubljane. Udeležuje se zborovodskih seminarjev pod vodstvom priznanih zborovodij in dirigentov (Bo Johansson, Karmina Šilec, Holger Speck, Peter Hanke, Gary Graden in drugi).

Igor Grasselli

Koncertni mojster

Violinist Igor Grasselli je rojen leta 1965 v Kranju. Od leta 1994 je koncertni mojster v našem opernem orkestru. Kot solist je koncertiral z različnimi orkestri in komornimi ansambli. Poleg nastopanja z matičnim orkestrom ljubljanske Opere je nastopil na solističnem koncertu z vodilnim nemškimi komornim orkestrom v okviru ljubljanskega poletnega festivala v Križankah, na recitalih v Milanu (Amici della Scala), v veliki dvorani Kijevske filharmonije (Ukrajina), v Carrari (Italija), na Dunaju ter na koncertu v Almerii (Španija). Kot gostujoči koncertni mojster je ob dveh priložnostih vodil Pekinški simfonični orkester ter Filharmonijo iz Vidma (Udine) na dveh različnih koncertih. Solistične koncerte je imel tudi v Ljubljani, Murski Soboti, Celju, na Ptujju, v Kopru, Novem mestu, Banjaluki, v Banskih dvorih, Novem Sadu in v Beogradu. Kot solist je nastopal tudi na Kitajskem, v Italiji, Avstriji in Angliji. Posnel je vrsto zgoščenk za Glasbeno dediščino Slovenije.

Vsebina je iz gledališkega lista, ki ga ureja dramaturginja Tatjana Ažman.

Prosimo, da ob citiranju dosledno navajate avtorja.

Biografije solistov so objavljene na spletni strani www.opera.si.

Giuseppe Verdi

Luisa Miller

Opera in Three Acts

Premiere: 29. 2. 2020

Music

Giuseppe Verdi

Libretto

Salvatore Cammarano based on the play *Intrigue and Love* by Johann Christoph Friedrich von Schiller (1759–1805)

Performed in Italian with Slovenian and English surtitles.

Music Director and Conductor

David Švec

Assistant Conductor and Second Conductor

Mojca Lavrenčič

Choir Master

Željka Ulčnik Remic

Concert Master

Igor Grasselli

Director

Lutz Hochstraate

Set Designer

Rudolf Richer

Costume Designer

Bettina Richter

Lighting Designer

Jasmin Šehić

Dramaturge

Tatjana Ažman

Language Coach

Marja Filipčič Redžić

**Vsebina je iz gledališkega lista, ki ga ureja dramaturginja Tatjana Ažman.
Prosimo, da ob citiranju dosledno navajate avtorja.**

Cast

Count Walter

Peter Martinčič* / Juan Vasle

Rodolfo

Branko Robinšak / Jenish Ysmanov a. g.*

Miller

Jure Počkaj a. g. / Cüneyt Ünsal a. g.*

Luisa

Elvira Hasanagić a. g. / Rebeka Radovan / Martina Zadro*

Federica

Elena Dobravec / Nuška Drašček Rojko* / Mirjam Kalin

Wurm

Saša Čano* / Zoran Potočan

Laura

Ana Pavlov Pervanje a. g.* / Dunja Spruk

A Peasant

David Čadež / Rusmir Redžić*

*Premiere.

Opera Chorus

Orchestra SNG Opera in balet Ljubljana

Assistant Director

Irena Svoljšak

Répétiteurs

Kayoko Ikeda, Višnja Kajgana, Irena Zajec, Irina Milivojević, Mojca Lavrenčič, Marina Đonlić
(chorus)

Prompters

Dejan Gebert, Urška Švara Kafol

Stage Manager

David Grasselli

Cultural Programme Coordinator

Brigita Gojić

English Libretto Translation for Surtitles

Nataša Jelić

Surtitles Adaptation

Marja Filipčič Redžić

Surtitles Technical Preparation and Execution

Vsebina je iz gledališkega lista, ki ga ureja dramaturginja Tatjana Ažman.

Prosimo, da ob citiranju dosledno navajate avtorja.

Luka Šinigoj

Sets and Costumes

Theatre Workshop SNG Opera in balet Ljubljana and SNG Drama Ljubljana

Head of Workshop: Matjaž Arčan

Technical Department SNG Opera in balet Ljubljana

Head of Technical Department: Matjaž Štern

The performance has one intermission.

About the Performance

Luisa Miller (1849) was first staged in the Teatro San Carlo in Naples. While the works created by Verdi before this particular piece were regarded as much simpler, at least from the point of view of the motivation and emotions conveyed by their central characters, the composer's further opus reveals his determination to build an entirely new and more complex world. In addition to Shakespeare, Schiller was undoubtedly Verdi's literary favourite, as the composer emphasised in his works the dignity of the human soul, thus exposing an unbelievable range of contents - from romantically stirred up to somewhat deeper philosophical reflections. What particularly drew the composer to Schiller's dramatic source material, after which Cammarano wrote his libretto, was the story filled with passion, as well as the inevitability, with which the main protagonists are heading towards their tragic end – the fatal consequence of the family tragedies, intertwined with the determination and shaped by political and social life. The psychologically pervasive and multifaceted characters – above all Luisa, who is trapped into a political plot and Rodolfo, who is unable to accept her decision to marry another man, as well as the fact that the lovers failed to see the game of intrigue in time, were more than just a good foundation for revealing Verdi's talent for beautiful lyrical lines and refined orchestration. Although the composer's later operas slightly overshadowed Luisa Miller, it nevertheless managed to remain on the repertoires of the opera theatres around the world. The work, filled with beauty and nobility, always defied the tastes of fashion, and especially the famous Rudolph's aria *Quando le sere al placido* has been historically recognized as one of the pearls of the classical tenor repertoire.

Returning to Ljubljana after quite a few years is the renowned stage director Lutz Hochstraate who has staged our theatre *La traviata* that has been performed on our stage for many years. This time our conductor's podium is reserved for the Czech conductor David Švec.

Text by Tatjana Ažman

**Vsebina je iz gledališkega lista, ki ga ureja dramaturginja Tatjana Ažman.
Prosimo, da ob citiranju dosledno navajate avtorja.**

SYNOPSIS

ACT ONE – Love

In the Village

The inhabitants of a Tyrolean village came to visit the veteran Miller's daughter and wish her a happy birthday. Soon, the Count Walter's son and Luisa's fiancée Rodolfo arrives as well. Nobody in the village really knows Rodolfo, as he and the new Count have settled at the castle only recently, so Luisa's father is concerned about his daughter's reputation. Rodolfo tells Luisa and her father that his name is Carlo, but does not reveal them that he is the Count's son. The love scene between Luisa and Rodolfo is witnessed by Wurm, the Count's steward and accomplice. As the villagers head to the nearby church, Wurm reminds Miller that he was the one who asked him for Luisa's hand first. Miller responds to him that he would never deny his daughter a free choice of a spouse. Wurm's revelation of Carlo's true identity leaves Miller utterly shocked.

At the Castle

Wurm immediately tells Count Walter about Rodolfo's wedding plans. Since it has been intended that his son married the Duchess Federica von Ostheim who is well connected to court, Count Walter is nothing but bitterly disappointed and angry. It turns out that the two of them not only grew up together, but are also genuinely fond of each other, and that Federica is deeply in love with Rodolfo. While the Count is away hunting, Rodolfo sincerely admits to Federica that his heart belongs to another girl. He asks Federica for forgiveness, but she is too jealous to give it to him.

At Miller's House

Miller reveals to Luisa her lover's true identity and his plans to marry the Duchess. Luisa is devastated, but Rodolfo vows his sincere love to her. The Count shows up at Miller's house himself to end his son's sinful affair and scold Luisa for being a heartless seducer. This offends both Rodolfo and Miller who threatens Walter to defend his and his daughter's honour. Outraged by this threat, Walter orders that both Miller and Luisa be chained. Unable to free Luisa otherwise, Rodolfo tells his father that he knows the secret of how he became a count. He assures his father that he will reveal his secret to everyone, if he does not liberate his beloved at once. Frightened, Walter orders Luisa to be freed.

ACT TWO –The Intrigue

(Still at Miller's House)

Villagers tell Luisa that her father is taken to jail. Wurm offers her a bargain: to save her father she must write Wurm a love letter. She must also swear that she will keep quiet about writing the letter under constraint. Wurm has yet another condition for her father's freedom: Luisa should go to the Castle and show her love for Wurm in front of Federica. Wurm's intrigue should thus convince Rodolfo that Federica is the only true bride for him.

**Vsebina je iz gledališkega lista, ki ga ureja dramaturginja Tatjana Ažman.
Prosimo, da ob citiranju dosledno navajate avtorja.**

At the Castle

Wurm tells Walter that the plot is conceived and that Rodolfo is to receive the letter through a hired peasant. Walter explains to Wurm that he released Luisa because of his son's threat. Walter and Wurm recall the crime they committed together: somewhere in the woods they killed the previous Count and Walter's cousin to enable Walter to take possession of his inheritance and title. At first they thought that their deed remained unseen by the others. Walter reminds Wurm that hearing gunshots, Rodolfo ran into the woods where he found the Count who was still alive and able to reveal the names of his murders. Fearing the death sentence, Wurm also tells Walter that they share the guilt and that the latter committed the crime only for the good of his son.

Walter confirms to Federica that her marriage agreement is still on, and consoles her that Rodolfo's love to Luisa will soon fade away, since the girl loves another man, which she will confirm to Federica herself. Luisa tries to convince Federica of her love for Wurm, but she can barely hide her jealousy. Walter and Wurm are afraid that Luisa could tell Federica the truth.

The hired peasant brings the letter to Rodolfo and tells him that Luisa has given it to him for Wurm. He brought it to Rodolfo because he suspected the conspiracy and hoped for a reward. Desperate, Rodolfo would rather question the content of the letter, but he recognises Luisa's handwriting. Rodolfo challenges Wurm to a duel, but the latter fires his pistol in the air and thus calls for help. Count Walter runs in and advises Rodolfo to revenge for his suffer by marrying Federica. Rodolfo is devastated.

ACT THREE – The Poison

At Miller's House

The village girls comfort Luisa until her father returns from the prison. Luisa hands him a letter for Rodolfo, stating that they were separated by a betrayal and that her oath prevents her from revealing more than that and urges Rodolfo to join her in death. Miller warns her that she is cruel to her father and that the doors to heaven are closed to those who decide to take their own life. Luisa tears the letter up and decides to leave her hometown and build a new life somewhere else with her father.

Left alone, Luisa is praying when Rodolfo enters her house. He asks Luisa if she really wrote the letter. When she hesitatingly confirms it, Rodolfo drinks a sip of poison and offers it to Luisa as well. When Luisa finds out what she drank, she reveals to Rodolfo Wurm's dirty intrigue, since death absolves her from all her secret oaths. Shocked, Rodolfo realises how hastily he acted with the poison. Hearing Rodolfo's scream, enters Miller. The dying Luisa bids her father farewell and asks Rodolfo to join her on their way to heaven. When Walter arrives, Luisa is already dead. Rodolfo stabs Wurm with his last ounce of strength, thus punishing Walter with his own death.

**Vsebina je iz gledališkega lista, ki ga ureja dramaturginja Tatjana Ažman.
Prosimo, da ob citiranju dosledno navajate avtorja.**